

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
ÚSTAV SPECIÁLNĚPEDAGOGICKÝCH STUDIÍ

PETRA BAŽOVÁ

3. ročník- prezenční studium

Obor: Speciální pedagogika- komunikační techniky

ČESKÉ A MORAVSKÉ ZNAKY- REGIONÁLNÍ
DIALEKT NESLYŠÍCÍCH

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Kučera

Olomouc 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené
prameny a literaturu.

V Olomouci dne 21. 3. 2012

.....
vlastnoruční podpis

Děkuji tímto Mgr. Pavlu Kučerovi za cenné připomínky a rady a za celkové vedení bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
I TEORETICKÁ ČÁST	
1 KULTURA NESLYŠÍCÍCH	7
1.1 Malé nebo velké „N“?	8
2 KOMUNIKACE	11
2.1 Specifika komunikace neslyšících osob	13
3 ZNAKOVÉ SYSTÉMY	14
3.1 Znakový jazyk	14
3.1.1 Vlastnosti znakového jazyka	15
3.1.2 Český znakový jazyk.....	17
3.1.3 Variantnost českého znakového jazyka	18
3.2 Znakovaná čeština	20
3.3 Výzkum znakového jazyka.....	21
3.3.1 Výzkumy American Sign Language (ASL)	21
3.3.2 Výzkumy českého znakového jazyka (ČZJ)	22
4 SOCIOLINGVISTIKA	23
5 JAZYKOVÁ VARIANTNOST.....	25
5.1 Dialekty	25
5.2 Genderlekty	26
5.3 Užívání jazyka v závislosti na věku mluvčího	27
5.4 Etnolekty	28
II PRAKTICKÁ ČÁST	
6 CÍLE PRRŮZKUMU.....	29
7 PŘEDPOKLADY PRRŮZKUMU.....	30

8	METODY A TECHNIKY PRRŮZKUMU	31
8.1	Použitá metoda získávání dat, zpracování uložení materiálu	31
8.2	Vlastní průběh sběru dat	31
8.3	Obtíže při průzkumu	32
8.4	Charakteristika dotazovaných	32
8.4.1	Informace o účastnících průzkumu	32
8.4.2	Údaje o jednotlivcích	33
8.4.3	Údaje o členských organizacích	33
8.4.4	Údaje o uživateli internetových stránek	34
8.4.5	Počet účastníků průzkumu	34
9	ANALÝZA VÝSLEDKŮ A JEJICH INTERPRETACE	35
9.1	Zastoupení respondentů podle regionů	36
9.2	Zastoupení respondentů podle pohlaví	37
9.3	Zastoupení respondentů podle vzdělání	37
9.4	Tabulka pojmů zadaných v dotazníku	38
9.5	Tabulka variant pojmů zaslaných e-mailem	39
9.5.1	Ustupující znaky pro území Moravy	42
9.5.2	Rozdílné znaky mezi Brněnskem a Zlínskem	42
9.5.3	Uměle tvořené znaky ze školy pro neslyšící ve Valašském Meziříčí	43
9.5.4	Orientace se v problematice dialektů	43
9.5.5	Další vzdělávání se respondentů, návštěva kurzů ČZJ	44
9.6	Počet variant	44
9.6.1	Pojmy s největším počtem variant	45
9.6.2	Pojmy s nejmenším počtem variant	45
9.7	Zhodnocení předpokladů průzkumu	46
	Závěr	47
	Seznam literatury	
	Seznam příloh	
	Přílohy	
	Anotace	

ÚVOD

Bakalářská práce se věnuje problematice českých a moravských znaků – nářečních dialektů Neslyšících. Jedná se o regionální variantnost, o to, jak se liší jednotlivé znaky českého znakového jazyka vzhledem k regionu. Cílem bakalářské práce je porovnat české a moravské znaky vzhledem k danému regionu České Republiky – porovnat znaky českého znakového jazyka mezi Čechami a Moravou navzájem a následně i mezi jednotlivými regiony v Čechách a poté na Moravě. Data byla sbírána od uživatelů znakového jazyka z řad neslyšících, nedoslýchavých, tlumočnicků a studentů českého znakového jazyka. Sběr dat se uskutečnil pomocí dotazníků a rozhovoru s danými uchazeči.

Práce je rozdělena na dvě části – část teoretickou a praktickou, dále na jednotlivé kapitoly a podkapitoly. V teoretické části jsou shrnuty poznatky z kultury a komunikace neslyšících. V této části jsou obsaženy kapitoly kultury neslyšících, kde si objasníme užívání velkého, či malého „N“. Následují specifika komunikace a znakové systémy, zde si vysvětlíme pojmy jako je znakový jazyk – vlastnosti a variantnost českého znakového jazyka, znakovaná čeština a seznámíme se s výzkumy českého a amerického znakového jazyka. V další kapitole se seznámíme se sociolingvistikou a jejím vztahem ke znakovým jazykům. Posledním oddílem je jazyková variantnost – dialekty, genderlekty, užívání jazyka v závislosti na věku mluvčího a etnolekty.

V praktické části je objasněn sběr dat a průběh průzkumu. Jsou popsány cíle a předpoklady výzkumné části, nahlédneme na metody získání dat, obtíže při průzkumu, charakteristiku dotazovaných – údaje o jednotlivcích, členských organizacích, uživatelích internetových stránek a počtu účastníků průzkumu. Poslední kapitolou práce je analýza výsledků a jejich interpretace.

Cílem bakalářské práce je porovnat a zaznamenat české a moravské varianty znaků českého znakového jazyka, čili nářečních dialektů Neslyšících.

I Teoretická část

1 KULTURA NESLYŠÍCÍCH

„Kultura neslyšících. Jako kultura je zpravidla označován systém hodnot, názorů a standardů, jež provázejí myšlení, pocity a chování lidí. Kultura je předávána, vyučována a průběžně se vyvíjí. Mezi nejdůležitější složky kultury neslyšících patří znakový jazyk, normální sociální interakce s ostatními neslyšícími osobami a angažovanost v organizacích neslyšících. Velký význam mají pro kulturu neslyšících také speciální formy umění jako např. pantomima, básně ve znakovém jazyce či vyprávění příběhů neslyšících osob.“ (Potměšil, M. in Michalík a kol., 2011, s. 351)

Je třeba uvést, že osoby se sluchovým postižením patří do jedné z méně početných skupin osob s handicapem. Zároveň však jde o skupinu, která je z hlediska přijímání ve společnosti a sebepojetí považována za skupinu s postižením nejtěžším. Společnost je ve svém fungování postavena na slyšení – zejména pak na komunikaci mluvenou řečí. Deficit v této oblasti přináší problémy v celém věkovém spektru osob s vadami sluchu, a tím potřebu specifického pojetí přístupu z hlediska pomáhajících profesí. (Potměšil, M. in Michalík a kol., 2011)

Právní dokument, který uvádí neslyšící jako jazykovou a kulturní menšinu je Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením č. 253, ze dne 29. března 2010: *„Neslyšící totiž představují výjimku v požadavku na decentralizaci speciálních škol a ústavů sociální péče, protože tvoří jazykovou a kulturní menšinu, která dává přednost vzájemnému soužití před integrací do společnosti slyšících.“*

Dle Ludíkové (2002) osoby se sluchovým postižením představují nehomogenní skupinu, jejíž variabilita je dána různou strukturou a hloubkou sluchové vady, dobou, kdy došlo k postižení, celkovou úrovní rozvoje osobnosti a sociokulturními podmínkami, ve kterých probíhala časná i následná surdopedická intervence. Sluchová postižení dělíme na vrozená a získaná. Mezi nejčastější příčiny řadíme genetické odchylky, v době těhotenství se jedná o zarděnky, spalničky, toxoplazmózu matky, podání nevhodných léků. Po narození si uveďme následky častých zánětů středního

ucha, meningitidy a příušnic.

Sluchové vady dle Světové zdravotnické organizace (WHO):

lehká sluchová porucha (26 – 40 dB)

střední sluchová porucha (41 – 55 dB)

středně těžká sluchová porucha (56 – 70 dB)

těžká sluchová porucha (71 – 91 dB)

úplná ztráta sluchu

Kultura neslyšících, českých i zahraničních, je předávána uvnitř komunity neslyšících. Jelikož znakový jazyk nemá psanou podobu, nebylo možné kulturní dědictví v minulosti předávat jinak než přímým kontaktem mezi jednotlivými členy. V současnosti to možné je. Díky moderním technologiím, které umožňují zaznamenávat kulturu neslyšících, jsme schopni pozorovat její vývoj a změny. (Kosinová, 2008)

„Kultura neslyšících je podstatným faktorem pro vytváření identity neslyšících lidí. Člověk si vytváří svou osobní identitu během celého života. Identitou se rozumí pozitivní přijetí sebe sama, svého místa ve společnosti i způsobu, jímž jsme vnímáni a chápáni druhými. Pokud člověk na sebe nahlíží kladně, pak je na dobré cestě k tomu, aby získal zdravé sebevědomí.“ (Kosinová, 2008, s. 43)

1.1 Malé nebo velké „N“?

Navzdory existující přesné terminologii se u většiny uživatelů setkáváme s tendencí používat pro všechny sluchově postižené pojem „neslyšící“.

Tento jev má mnoho příčin:

Pojem „neslyšící“ u většiny laické veřejnosti vyvolává více soucitu než pojem „nedoslýchavý“, což je důležité např. při získávání finančních prostředků.

Neslyšící dostávají vyšší sociální příspěvky než nedoslýchaví.

Existují školy, které dostávají státní dotace, mohou přijímat pouze neslyšící studenty- z toho vyplývá tendence zahrnout pod pojem neslyšící i co nejvíce nedoslýchavých (např. ty, kteří mají ztrátu sluchu na lepším uchu větší než 70 dB).

Aby Světová a Evropská organizace neslyšících měly dostatek soutěžících (CISS a EDSO) jsou ještě méně přísné. Za neslyšícího tedy považují toho, kdo má ztrátu na lepším uchu nejméně 55 dB.

Naučit neslyšící dítě srozumitelně mluvit můžeme považovat za malý zázrak, zatímco nedoslýchavé dítě včas vybavené moderním a přizpůsobeným sluchadlem se za pomoci logopeda naučí mluvit poměrně snadno. Zveličování stupně vady sluchu je často motivováno možná i neúmyslnou snahou, aby výsledky vypadaly obdivuhodněji.

Mezi sluchově postiženými uživateli znakového jazyka v poslední době sílí snaha, aby je společnost nepovažovala za postižené, ale za jazykovou a kulturní menšinu. Tito lidé mají mnohem citlivější přístup k terminologii než mnozí jiní, protože chtějí být bráni za Neslyšící. (Hrubý, 1997)

Je nutné zdůraznit, že používání ochranné známky „neslyšící“ pro nedoslýchavé nebo ohluchlé má pro prelingválně hluché děti katastrofické důsledky- je to i jeden z důvodů, proč většina diskusí o vzdělávacích metodách je spíše vášnivá než odborná. (Hrubý, 1997)

„Nedoslýchavost, ohluchlí a prelingvální hluchota jsou tři úplně rozdílná postižení se zcela odlišným, i a často dokonce vzájemně protichůdnými potřebami.“ (Hrubý, 1997, s. 32)

„Sluchově postižení uživatelé znakového jazyka chtějí být označováni za Neslyšící (s velkým písmenem), protože se považují za jazykovou a kulturní menšinu. Jazykovou a kulturní menšinu z nich dělá existence znakového jazyka, podobné osudy a problémy, historie a často i společní vnější nepřátelé. Neslyšící jsou navíc jednou z nejsourodějších menšin vůbec, protože ji stmeluje velmi nesnadná komunikace a tisíce každodenních nedorozumění s vnějším světem.“ (Hrubý, 1997, s. 38-39)

Dle Kosinové (2008) se již třicet let můžeme v zahraniční literatuře setkat s dvěma psanými podobami slova neslyšící - anglicky deaf. Neslyšící s malým „n“, v angličtině „d“ - deaf (poukazuje k medicínskému pohledu) a Neslyšící s velkým „N“, anglicky poté „D“ - Deaf (směřuje k jazykově kulturnímu pohledu).

Křesťanová (2002) uvádí, že psaná podoba slova (Neslyšící) znázorňuje příslušnost ke komunitě neslyšících, kteří se hlásí ke své kultuře a znakovému jazyku – tomuto pohledu dávají přednost před medicínským, který je považuje především za zdravotně stížené osoby a jejich handicap je zapotřebí určitým způsobem kompenzovat, napravovat.

Lidé zastávající kulturní pohled přistupují k osobám se sluchovým postižením jako k osobám s odlišným jazykem a skupinu neslyšících označují jako jazykovou a kulturní menšinu.

Menšinu z této skupiny činí sdílení společného jazyka – v České republice českého znakového jazyka, s tím spojené i chápání světa, vlastní historie, kulturního zázemí, hodnot a tradic. Pokud se neslyšící osoba zařadí do skupiny kulturně neslyšících, pak již nezáleží na tom, o jakou velikost ztráty sluchu se jedná. Odlišnost spatřuje v rozdílném používání jazyka a vnímání světa. Z pohledu medicínského se za neslyšící považují ty osoby, které mají určitou ztrátu sluchu. Na základě audiologického vyšetření se určí typ sluchové vady a následně se klasifikují do jednotlivých skupin. Tento pohled zastávají hlavně lidé slyšící, kteří chtějí určit, jak moc je člověk se sluchovou vadou handicapovaný a do jaké skupiny osob s postižením jej mohou zařadit. (Kosinová, 2008)

2 KOMUNIKACE

Z pohledu teorie komunikace chápeme komunikaci jako **sociální interakci**, v užším smyslu jako jazykové jednání. Společným znakem je zájem o zdroj informací, mluvčího, způsob přenosu informace a její přijetí adresátem. Předpokladem zdařilé komunikace (sociálního jednání) je existence (kulturně specifické i obecné) **komunikační kompetence**. Jedním z nástrojů lidské komunikace je řeč – jejími prostředky jsou mluvené a znakové jazyky. Komunikačním prostředkem slyšící společnosti je národní jazyk (v České republice se jedná o český jazyk) nejčastěji přenášený mluvenou řečí, další méně často používanou formou je psaná podoba. Přirozeným jazykem a prostředkem komunikace osob se sluchovým postižením jsou národní znakové jazyky (u nás český znakový jazyk). Komunikační specifika osob se sluchovým postižením jsou příčinou určité kulturní odlišnosti, která jim často ztěžuje inkluzi do společnosti majoritní. Úkolem pedagogů, kteří se věnují výchově a vzdělávání sluchově postižených, je rozvinout jejich osobnost – jazykové a sociální kompetence a umožnit jim maximálně možnou socializaci do společnosti. (Souralová, Langer, 2005)

„Komunikace v komunitě neslyšících probíhá v národním znakovém jazyce. Vždy se jedná o vlastní znakový jazyk daného společenství. Na světě neexistuje pouze jediná komunita neslyšících, ale existuje jich několik a odlišují se mj. národním znakovým jazykem (např. čeští neslyšící užívají český znakový jazyk, britští neslyšící užívají britský znakový jazyk apod.)“ (Kosinová, 2008, s. 13)

„Komunikace je proces, při němž si v přímém i nepřímém sociálním kontaktu sdělujeme informace a významy. Představuje veškeré spojení člověka se světem, umožňuje získat informace o dějích, vzájemné dorozumívání i výměnu emocionálního obsahu.“ (Kraus, 2008, s. 119)

Dle Krause (2008) rozlišujeme několik druhů komunikace:

Přímá a nepřímá – tváří v tvář, pomocí telefonu, e-mailem atd.

Jednostranná a dvoustranná – na základě toho, zda existuje možnost zpětné vazby.

Dyadická (ve dvojici), skupinová a hromadná – hromadná komunikace (masová) je zvláštním typem hromadné komunikace.

Verbální a neverbální – dle toho, jakým způsobem je obsah zprostředkován (pomocí slov, mimiky, gestikulace atd.). K neverbální komunikaci vedle mimiky a gestikulace patří pohyby těla a dotyky. Vzdálenost mezi komunikujícími můžeme považovat za určitý projev důvěrnosti (nebo naopak pouze formálního styku). Jako prostředek komunikace vnímáme dále zabarvení hlasu, tempo řeči, pauzy atd.

Dle Krahulcové (2007) je řeč specifickou činností některých živých organismů, pomocí které jsme schopni komunikace. Pro obsahové vymezení pojmu řeč člověka si uvedme ty nejpodstatnější definice:

Řeč je specificky lidskou činností, která je založená na používání slovních i neslovních výrazových prostředků v procesu komunikace.

Schopnost a proces používání souboru verbálních znaků k dorozumívání uvnitř sociální společenské kultury, které vycházejí ze soustavy reflexů umožňujících tvorbu artikulovaných zvuků spojených s konkrétními obsahy (vjemy).

Způsob sdělování obsahů vědomí pomocí artikulovaných zvuků.

Řeč pomáhá organizovat činnost lidí a vnáší do ní nové obsahy. Slovo sděluje, ale také zobecňuje. Řeč je jednou z nejdůležitějších a nejefektivnějších znakových soustav, kde slovo považujeme za nositele zobecněné zkušenosti zastupující velké množství signálů přijímaných lidskými smysly, které tyto signály transformují do podoby řečových signálů.

Pojmy jazyk a řeč používáme v běžné komunikaci jako synonyma nebo se používají často nepřesně. Jazyk je soustava zvukových dorozumívacích prostředků znakové povahy, jež jsou schopny vyjádřit vědění a představy člověka o světě, jeho vlastní prožitky – skládá se ze zvukových jednotek (foném, hláska, slabika atd.) a ze systémů znakových jednotek (morfém, slovo, slovní spojení – věta, text). Řeč je obecně lidská schopnost vytvářet artikulované zvuky, jež jsou vázány na určité významy a jejichž pomocí se dorozumíváme ve společnosti.

2.1 Specifika komunikace neslyšících

Dle Kosinové (2008) si uvedme pravidla chování v komunitě neslyšících:

Doteky a získávání pozornosti – neslyšící lidé dotekem často upozornují na to, že chtějí zahájit konverzaci, že do konverzace vstupují, nebo upoutávají pozornost ostatních lidí. Pro navázání komunikace se považuje za vhodné zaklepat druhému na rameno a paži. Pokud lidé sedí, mohou se dotýkat horní části nohy – stehna.

Přerušení rozhovoru dvou lidí – pokud mezi sebou dva lidé komunikují znakovým jazykem a přijde další, který se chce do konverzace zapojit, musí tak učít dle následujících pravidel: přichozí se dotkne ramene nebo paže první osoby a naváže zrakový kontakt s osobou druhou, je natočen směrem k ní a ukazuje: OMLOUVAT SE – PŘERUŠIT – PTÁT SE („Omlouvám se Vám, že vyrušuji, chtěl bych se na něco zeptat.“). Pak se otočí k osobě první, vyřídí, co potřebuje – otočí se k druhé osobě, které poděkuje, a odchází.

Upoutání pozornosti světlem – pokud chceme získat pozornost všech neslyšících v místnosti (v klubu, ve třídě atd.) využijeme světla – opakovaně rozsvítíme a zhasneme světlo. Další možností je opakované dupnutí, kdy upoutáme pozornost pomocí vibrací šířících se podlahou.

Loučení – loučení může trvat hodinu i déle, protože se loučí neslyšící z celé České republiky a vědí, že se dlouhou dobu neuvidí.

3 ZNAKOVÉ SYSTÉMY

„Důležitou roli v komunikaci sluchově postižených hrají vizuálně-motorické komunikační systémy, tedy systémy, které jako prostředek přenosu informace používají specifické prostředky – tvary, pozice, postavení a pohyby rukou, pozice hlavy, mimiku apod.“ (Souralová, Langer, 2005, s. 22)

„Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob vycházející z českého jazyka jsou znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči, Lormova abeceda, daktylografika, Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma.“ (zákon č. 384/2008 Sb. o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob)

3.1 Znakový jazyk

„Český znakový jazyk splňuje všechna kritéria, aby se mohl stát menšinovým jazykem České republiky, avšak z neznámých důvodů nebyl navržen na zařazení jazyků do Evropské charty regionálních či menšinových jazyků, která zavazuje státy k přijetí opatření na ochranu menšinových jazyků a na ochranu práva občanů tyto jazyky užívat.“ (Kosinová, 2008, s. 41-42)

Podle zákona č. 384/2008 o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob si upřesníme pojem „Prstová abeceda“, která využívá ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy – je využívána hlavně k odhláskování cizích slov a odborných termínů. Prstovou abecedu v taktilní podobě můžeme využívat jako komunikační systém hluchoslepých osob.

Znakový jazyk je systém jednotek a pravidel jejich spojování. Od mluveného jazyka se odlišuje v několika ohledech. Pro pochopení podstaty znakového jazyka a zákonitostí jeho fungování si popíšme dvě skutečnosti – znakové jazyky jsou nevokální (neopírají se o zvuk) a od mluvených jazyků se liší způsobem existence – jsou to jazyky vnímané zrakem, založené na tvarech, pozicích a pohybu (ne zvuku). Znakové jazyky jsou

vizuálně-motorické. Uživatelé znakových jazyků jsou v menšině ve srovnání s uživateli mluvených jazyků (všechny znakové jazyky jsou menšinové), což má dopady na povahu znakových jazyků – na vznik a existenci tzv. kontaktních variet, které spojují menšinového jazyka s většinovým jazykem odrážejí. (Macurová, A. in Speciální pedagogika 11, č. 2, 2001)

Žádná definice jazyka se neobejde bez užití termínu „znak“. Teorie znaku byla na počátku 20. století definována Ferdinandem de Saussurem, který definuje jazykový znak s jeho základními vlastnostmi, kam patří arbitrárnost a dvojí členění (dvojí artikulace, duálnost). Znak je tudíž něco (nosič, forma), co zastupuje určitý význam na základě společné zkušenosti účastníků komunikace.

Jak píše Bimová, Okrouhlíková (2008) existují tři druhy znaků:

Ikona – kdy je nosič podobný objektu. Ikony dělíme na transparentní (průhledné) znaky, kde i bez předešlé znalosti významu znaku pochopíme vztah mezi zná-kem a tím, co zastupuje (např. kniha, kouřit), a znaky translucidní (průsvitné), kde vztah mezi zná-kem a jeho významem je zřejmý tomu, kdo je s významem znaku seznámen (např. týden).

Index – objekt ovlivňuje nosič a je mezi nimi vztah věcné souvislosti. V českém znakovém jazyce se jedná o zájmena a příslovce. Např. JÁ, MŮJ, TADY.

Symbol – vztah mezi objektem a nosičem není ničím motivovaný, je zcela arbitrární (nahodilý, libovolný). Např. ŠTĚSTÍ, OTEC.

3.1.1 Vlastnosti znakového jazyka

Na základě Bimové, Okrouhlíkové (2008) si uveďme hlavní rysy znakového jazyka:

Systémovost – jazyk má povahu systému, což znamená, že se jedná o soubor nespojitých jednotek a vztahů mezi nimi. Jazykovědnému systému se připisují tři vlastnosti:

- ▲ **Hierarchičnost** – jedná se o systém, který obsahuje jednotky rozdílné složitosti, které jsou řazeny tak, že jednotky nižšího řádu tvoří jednotky řádu vyššího. Nejmenší jednotka, kterou můžeme považovat za znak a nese určitý význam, je morfém (předpona, přípona, kořen a koncovka). Morfémy se skládají z fonémů (nesou význam), spojením fonémů vzniká morfém a morfémy vytvářejí lexémy, které skládáme do vět. Např. H/L/A/D → HLAD/OV/Ý → BYL/ŠPINAVÝ/A/HLADOVÝ.

- ⤴ Anizotropie – nesourodost, aby mohl lidský mozek vnímat jednotky systému, musejí být od sebe dostatečně odlišné, např. znaky SPORT (znakujeme u prsou) a ŘEDITEL (znakujeme u pasu).
- ⤴ Lineárnost – Lineární uspořádání je vlastní mluveným jazykům, kdy se slova kladou za sebe. U znakových jazyků se jedná o simultánnost.

Znakovost – jedná se o vlastnost, jednotky, které mají povahu znaků tvořících jazyk jako systém.

Dvojitý členění – dvojitá artikulace. V souvislém proudu řeči jsme schopni rozlišit jednotky nesoucí význam (slova, znaky, morfémy) a tyto jednotky můžeme dále členit na menší, které význam nenesou, ale lze je rozlišit (fonémy).

Produktivnost – Tato vlastnost způsobuje, že nelze vždy očekávat dvojici jedno slovo mluveného jazyka = jeden znak znakového jazyka. Stejně slovo lze ve znakovém jazyce vyjádřit různě bez ubrání kvality obou jazyků.

Svébytnost – Vlastnost umožňující jazyku vyjádřit minulost, budoucnost, podmínku, hovořit o věcech, které ve skutečnosti neexistují apod.

Historičnost – Znakový jazyk podléhá ontogenetickému (osvojování si jazyka) a fylogenetickému vývoji (vývoj jazyka v dějinách), proto můžeme sledovat rozdíl ve slovní zásobě mezi generacemi.

Dále jmenujme:

Simultánnost – Vlastnost, kdy mají jednotky českého znakového jazyka vlastnost vrstvit se na sebe a kdy je můžeme produkovat a vnímat v jednom časovém okamžiku. Jsme schopni vnímat pohyby rukou, mimiku, pozici hlavy a horní části trupu zároveň. Můžeme vnímat a produkovat dvojí nosiče významu – *manuální*, což jsou tvary, pozice (nesou významy lexikální) i pohyby rukou, a *nemanuální*, kam patří mimika, pozice hlavy a horní části trupu (významy gramatické).

Využití trojrozměrného prostoru – Český znakový jazyk využívá při sdělování čas a prostor. Můžeme rozlišit tři typy prostoru – *reálný prostor* (mluvčí se v projevu odkazuje k přítomným objektům), *relativní prostor* (pro to, aby mluvčí vyjádřil dojem, užívá podobu jiného místa, např. při popisování domu naznačí pozice objektů v pokoji tím, že je „kreslí“ do prostoru před sebou), třetím typem je *konvencionalizovaný prostor* (jeho podoba je dána dohodou mezi uživateli jazyka – je vymezen body a liniemi rozmístěnými ve znakovacím prostoru).

Ikoničnost – Velká část znaků českého znakového jazyka tíhne k ikoničnosti, vizuální zobrazení směřují k ikoničnosti více než zobrazení audiální. Asi polovina znaků je *transparentních* (vztah mezi znakem a objektem je zřejmý bez předešlé znalosti významu znaku) a *translucentní* (vztah je znám pouze tomu, kdo byl předem seznámen s významem). Nelze ovšem tvrdit, že všechny znaky jsou ikony – postupně se mění na symboly. (Bímová, Okrouhlíková, 2008)

3.1.2 Český znakový jazyk

„Český znakový jazyk je základním komunikačním systémem těch neslyšících osob v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace. Český znakový jazyk je přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojitě členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr; a je ustálen po stránce lexikální i gramatické.“ (zákon č. 384/2008 Sb. O komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob)

Na internetovém portále www.ruce.cz nalezneme článek s názvem *Historie Českého znakového jazyka*, kde se dočteme, že *„český znakový jazyk je přirozený jazyk Neslyšících, má vlastní slovník a vlastní gramatiku. Není nijak odvozený z mluveného českého jazyka a je s ním funkčně souměřitelný (oba plní úplně stejné funkce). Tyto dva jazyky se liší pouze způsobem své existence: český jazyk je jazyk audio-orální ("slyší se a mluví se") a český znakový jazyk je jazyk vizuálně-motorický ("vidí se a ukazuje se"). Znakový jazyk má dvě důležité složky: manuální (tvary, pohyby, pozice rukou) a nemanuální (mimika, pohyby a pozice hlavy a horní části trupu). Obě tyto složky jsou nositeli gramatických a lexikálních významů a jsou nedílnou součástí znakového jazyka. Český jazyk i český znakový jazyk nesou všechny rysy přirozených jazyků: historičnost (vyvíjí se paralelně s vývojem společnosti i jedince), dvojitě členění (jednotky jazyka, které nesou význam (morfémy) můžeme rozdělit na menší jednotky (fonémy), které mohou význam rozlišit), produktivnost (existuje omezené množství fonémů, z kterých můžeme vytvářet nekonečné množství výpovědí), svébytnost (můžeme sdělovat to, co je, bylo, bude, bylo by atd.), znakovost (jazyk je systém znaků), systémovost (jazyk je celek s jasně*

definovanými vnitřními vztahy mezi jednotkami).“

Český znakový jazyk není pouhá soustava gest a pantomima – gesto je součástí neverbální komunikace, která doprovází projev v češtině i českém znakovém jazyce, a dále ho nelze dělit na menší jednotky na rozdíl od znaku. Znakový jazyk využívá znakovací prostor na rozdíl od pantomimy, kde prostor není omezen.

Ohledně ČZJ se nejedná o češtinu převedenou do znaků – český znakový jazyk je přirozený a hodnotný systém, který není odvozen z češtiny (má blíže k ostatním znakovým jazykům, než k češtině). ČZJ je vizuálně-motorický jazyk, kdežto čeština je audio-orálním jazykem. Kanál, kterým se přenáší český znakový jazyk, je multi-dimenzionální (kanál mluvené češtiny jednodimenzionální) – díky tomu můžeme říci, že ČZJ je organizován v čase a prostoru (čeština je rozložena pouze v čase), což nám umožňuje simultánnost a využití prostoru v celé řadě gramatických struktur – ohýbaní sloves, vyjadřování čísla. (Bímová, Okrouhlíková, 2008)

3.1.3 Variantnost českého znakového jazyka

V mluvených jazycích existuje mnoho podob – variet jednoho jazyka. Objevují se jiná slova pro tutéž skutečnost v Čechách a jiná na Moravě, např. vesnice x dědina, tak se i v různých částech České republiky užívají odlišné varianty znaků českého znakového- jazyka. Jako příklad uveďme znak ZELENÝ. Jak jej ukazují neslyšící lidé v různých částech České republiky?

Obr. 1 – ZELENÝ, Praha (zdroj: JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005) Obr. 2 – ZELENÝ, Brno (zdroj: JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005)

Rozdíl vidíme i u znaku ČTVRTEK.

Obr. 3 – ČTVRTEK, Praha(zdroj: JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005) Obr. 4 – ČTVRTEK, Plzeň(zdroj: JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005)

Tyto rozdíly jsou dány **geograficky**. Rozdílnost znaků ovšem není pouze geografická. Rozdílné znaky nalezneme i u dvou různých **generací**. Podívejme se, jak ukazují znak CD mladší neslyšící lidé a jak starší neslyšící lidé.

Obr. 5– CD, mladší neslyšící (zdroj: JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005) Obr. 6– CD, starší neslyšící (JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005)

Znaky se mohou lišit také dle toho, zda je používají **muži** nebo **ženy**. Jako příklad uveďme sloveso PSÁT. Znak má stejný pohyb i umístění v prostoru, ovšem liší se tvarem ruky. (Komárková, B. In Kohutová, 2005)

Obr.7– PSÁT, ženský znak(zdroj:JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005) Obr.8– PSÁT, mužský znak(zdroj:JAZYK NESLYŠÍCÍCH, 2005)

3.2 Znakovaná čeština

Znakovaný český jazyk je dle Krahulcové (2002) soubor znaků, vizuálně-motorických výrazových prostředků a vyjadřovacích způsobů, doprovázených současně národním mluveným jazykem. Znakovaný český jazyk používáme hlavně ve formálních situacích při překladu a převodu oficiálního textu. Tlumočnický znakovaný národní jazyk tvoří znaky v souladu s mluveným jazykem, kdy využívá znaky neslyšících, mluvení a odezírání mluvené řeči i jiné zpřesňující komunikační prostředky.

„Znakovaná čeština je umělý posunkový kód, plně závislý na jiném jazyce – češtině. Znakovaná čeština velice usnadňuje neslyšícím odezírání. Je zcela nezastupitelná v situacích, kdy společně hovoří neslyšící a slyšící, kteří neumějí znakový jazyk. Slyšící se ji mohou naučit mnohem snáze než český znakový jazyk. Tím, že používá stejných znaků jako český znakový jazyk, nezpůsobuje tak velkou vzájemnou izolaci uživatelů znakované češtiny a českého znakového jazyka. Většina neslyšících je totiž schopna do znakované češtiny „přepnout“.“ (Hrubý, 1997, s. 188)

3.3 Výzkumy znakového jazyka

Až do druhé poloviny 20. století se lingvistika znakovými jazyky soustavněji nezabývala. Důvodem mohly být názory F. de Saussura – výroky o dvojitým členění a arbitrarnosti jako rysech každého přirozeného jazyka. V první polovině 20. století tak převládá názor, že dorozumívání mezi neslyšícími je srovnatelné např. s posunky trapistických mnichů, kteří složili slib mlčení. Na konci padesátých let 20. století se v Hockettově výčtu rysů objevuje vokálně-audiální kanál – jazyk je vymezen na „zvuk“, a „slyšení“, tudíž prostředky užívané v komunikaci neslyšících opravdovým jazykem nejsou. Intenzivně dochází k rozvoji lingvistiky od počátku 70. let 20. století, nejprve v USA – ve výzkumném týmu E. Klimy (University of California) a U. Bellugiové (Salk Institut for Biological Studies). Rozvoj znakových jazyků byl v této době velmi bouřlivý, roku 1971 byla založena Stokoeova Jazyková výzkumná laboratoř, vznikaly doktorské disertace věnované americkému znakovému jazyku, např. J. Woodward, v r. 1980 vznikla učebnice amerického znakového jazyka. Postupná změna statusu amerického znakového jazyka ovlivnila sebepojetí neslyšící komunity v USA a přispěla k tomu, aby byli její příslušníci považováni za příslušníky kulturní a jazykové menšiny. (Macurová, 2008)

3.3.1 Výzkumy Amerického znakového jazyka

William C. Stokoe v roce 1960 publikoval studii *Sign Language Structure* (Struktura znakového jazyka), kde dokládá, že systém prostředků užívaných ke komunikaci americkými neslyšícími má znaky přirozeného jazyka – je arbitrarní a má dvojitým členění. Vychází z rozlišení jazyka, gest a znakového jazyka, které argumentuje rozdílným charakterem jejich částí – neanalyzovaného gesta a analyzovaného znaku (nejmenší jednotka znakového jazyka, která nese význam). Dokázal, že gesto není totéž, co znak, který můžeme dále členit na komponenty – cherémy (řecký výraz pro ruku). Stokoe vymezuje tři komponenty znaky:

TAB – umístění znaku v prostoru (počet 12)

DEZ – tvar ruky (počet 19)

SIG – pohyb ruky v prostoru (počet 24)

V 70. letech vznikají další komponenty, abychom věděli, jak znak vypadá:

ORI – orientace dlaně a prstů

HA – vzájemná poloha rukou

CON – kontakt (Bímová, Okrouhlíková, 2008)

3.3.2 Výzkumy českého znakového jazyka

„Východiskem výzkumu českého znakového jazyka je samozřejmě názor, že český znakový jazyk je přirozený jazyk funkčně srovnatelný s češtinou, a strukturně od ní odlišný v závislosti na své vizuálně-motorické existenci, zvl. tím, že pro gramatické účely využívá prostor, že je vizuálně motivovaný a že ve svých strukturách exponuje simultánnost.“ (Macurová, 2008, s. 59)

Výzkum znakového jazyka v České republice byl započat až v roce 1993 v Institutu pro Neslyšící v Berouně. Starší generace osob se sluchovým postižením, která vyrůstala v době, kdy bylo užívání znakového jazyka ve školách zakázáno, si na znakový jazyk jako na rovnocenný a povolený komunikační prostředek musí stále zvykat.

Po roce 1880 (Milánský kongres) docházelo postupně v evropských státech a v USA k zákazu užívání znakového jazyka ve školách i jiných institucích. Znakový jazyk byl v České republice uznán rovnoprávným jazykem v roce 1998 – s přijetím zákona č. 155/1998 Sb., o znakové řeči a změně jiných zákonů. (Kosinová, 2008)

V notačním systému českého znakového jazyka se vyčleňují tyto komponenty znaku:

pohyby ruky

pohyb

místo artikulace (Bímová, Okrouhlíková, 2008)

4 SOCIOLINGVISTIKA

Jedná se o jazykovědnou disciplínu, která se zabývá vztahem mezi jazykem a společností v nejširším slova smyslu – konkrétněji poté rozmanitostí užívání jazyka v lidské společnosti, zákonitostmi, jimiž se rozmanitost řídí, a důsledky, které má. Pozorování, kterými se tato věda zabývá, jsou přístupná každému uživateli jazyka; je zřejmé, že jazyka užíváme různě v závislosti na našem věku, sociálním postavení, pohlaví, vzdělání (dále dle toho, odkud pocházíme, zda je náš jazyk mateřský, zda mluvíme s nadřazeným, či dítětem apod.). Tato rozrůzněnost s sebou přináší různý status jednotlivých podob jazyka, tzv. variet. Některým varietám je přisuzována vyšší hodnota (takové, které jsou vhodné pro formální situace), jiné jsou považovány za nižší. Odtud se pak odvíjí potřeba své řečové chování určitým způsobem upravovat, což znamená přizpůsobit řečový projev tak, aby byl adekvátní konkrétní řečové situaci. (Hudáková, Táborský, 2008)

„Sociolingvistika se zabývá vztahem jazyka a společnosti. Na rozdíl od tradičnější lingvistické metodologie zkoumá kvantitativní odlišnosti relativně velkého počtu uživatelů jazyka s rozdílnými faktory společenského prostředí. Od jiných lingvistických disciplín, jako je například psycholingvistika, se liší tím, že neprovádí výzkum v experimentálních laboratorních podmínkách, ale soustřeďuje se na výzkum jazyka v terénu.“ (Woodward, J. In Homoláč, 1998, s. 5)

Obecně můžeme říci, že se sociolingvistika zabývá jazykem v širokém smyslu, tedy jazykem jako abstraktním systémem (jazyk v užším smyslu), tak řečí (konkrétními jazykovými projevy) – ve vztahu k sociálním parametrům jazykového společenství (např. etnika), tak různým způsobem vymezené skupiny (generačně, teritoriálně, profesně apod.) i jedince. Sociolingvistiku řadíme mezi mladší jazykovědné disciplíny, její počátky se datují do 60. let 20. století. Stanovit ovšem, kdy začaly být lidské jazyky nahlíženy ze širší, společenské perspektivy, není možné. Sociolingvistické přístupy provázejí od samých počátků také soustavné bádání o znakových jazycích, které bylo započato známou prací W. Stokoea *Struktura znakového jazyka – Sign Language Structure* z roku 1960. (Hudáková, Táborský, 2008)

Mezi profesí zabývající se sociolingvistikou jmenujme sociology, lingvisty a

antropology. Z pohledu těchto tří disciplín můžeme sociolingvistiku rozdělit na tři podobory: etnografii komunikace (antropologický popis), lingvistickou sociolingvistiku (označovanou jako sociolingvistika) a sociologii jazyka. (Woodward, J. In Homoláč, 1998)

5 JAZYKOVÁ VARIANTNOST

*„Žádný jazyk není - soudě podle zcela konkrétních jazykových projevů – zcela homogenní. Každý je užíván lidmi, kteří do svých promluv otiskují svou individualitu. Nesmyslné není ani zdánlivě extrémní tvrzení, že každý mluvčí užívá jazyka alespoň v minimální míře jinak než mluvčí ostatní. O takovém jedinečném jazyku jednotlivce hovoříme jako o **idiolektu**. Od jazyka jednotlivce se dostáváme k abstraktnější jednotce, k jazyku sociální skupiny, k **sociolektu**. Je zřejmé, že zásadní otázkou je, podle jakého kritéria si sociální skupinu vymezíme.“* (Hudáková, Táborský, 2008, s. 21)

Jako kritéria si uveďme následující charakteristiky mluvčích:

Místo, kde si mluvčí jazyk osvojil – místo narození nebo dostatečně dlouhého pobytu. Jazykové variety vymezené teritoriálně nazýváme **dialekty, nářečí**.

Činnost, kterou mluvčí vykonávají (profese, zájmová činnost). V tomto případě hovoříme o **profesní mluvě, slangu**, či sociálním nářečí.

Pohlaví. Je známo, že muži a ženy užívají jazyka odlišně - tyto rozdíly nebývají nijak zvlášť odlišné. V těchto případech hovoříme o **genderlektu**.

Věk. Je zřejmé, že člověk, který si jazyk osvojoval před více než šedesáti lety, jej bude využívat jinak, než ten, který získal jazykové kompetence před pěti lety.

Národnost je výrazným rysem. Jedná se o jazykové menšiny, přistěhovalce apod. Varietu jazyka související s národnostní charakteristikou nazýváme **etnolektem**. (Hudáková, Táborský, 2008)

5.1 Dialekty

Jazyky mohou mít na různých částech území různou podobu, hovoříme o dialekttech, či též o (teritoriálních) nářečích jazyka (viz. příl. č. 1). Příčinou této rozrůzněnosti je fakt, že všechny přirozené jazyky se neustále vyvíjejí, a to se neděje na všech místech totožným způsobem a tempem. Příčinou mohou být např. specifické charakteristiky mluvčích

v jiné oblasti (vzdělání či způsob života), vlivy jazyka sousedního území či potřeba obyvatel nějakého regionu jazykově dokázat svou odlišnost od obyvatel jiného regionu, často od regionu reprezentujícího centrální správu území (v České republice

lze vyznívat averzi, kterou mnozí pociťují vůči Praze a středočeskému nářečí). U znakových jazyků pozorujeme dialektové rozdíly spíše v určitých centrech, místech, která mají pro život neslyšících specifický význam – často jde o města, v nichž nalezneme vzdělávací instituce pro osoby se sluchovým postižením. Ve znakových jazycích není vždy jednoduché vymezit varietu, která by byla ekvivalentem spisovné podoby mluveného jazyka, a vůči níž by se případný dialekt vymezoval.

Zatímco v češtině můžeme zjednodušeně hovořit o spisovném jazyce a o dialektech (nespisovných teritoriálních varietách), v českém znakovém jazyce to možné není, a to proto, že hranice mezi spisovností a nespisovností zatím nebyla vymezena. Aby to bylo možné, musela by být komunitě neslyšících a jejich jazyku dopřána delší doba vývoje nerušeného intervenčními zásahy – jako je potlačování užívání českého znakového jazyka ve školství. Motivací, ale i metodologickým vodítkem v dialektologickém zkoumání o znakových jazycích pro nás mohou být popisy cizích znakových jazyků.

Dostatečně široce prováděný přístup na českém znakovém jazyce dosud nebyl prováděn, s jistotou lze ovšem očekávat, že dialektové rozdíly mezi městy s tradičními školami pro žáky se sluchovým postižením a městy s velkými koncentracemi uživatelů znakového jazyka (např. Praha, Brno, Hradec Králové) by nebyl problémem.

Z dosavadních slovníků zachycujících znakovou zásobu českého znakového jazyka jsou regionální variety zachyceny ve *Všeobecném slovníku českého znakového jazyka* vydaného ve třech dílech; A – N (Potměšil, 2002), O – Ž (Potměšil, 2005) a posledním dílem je *Doplněk O – Ž* (Potměšil, 2006). (Hudáková, Táborský, 2008)

5.2 Genderlekty

Mladým a populárním směrem bádání je v lingvistice genderová lingvistika. V našem prostředí je v tomto ohledu známá odborně, ale zároveň populárně napsaná kniha D. Tannenové *Ty mi nerozumíš* (1995). Genderová lingvistika soustřeďuje svoji pozornost zejména na dvě oblasti. První vymezuje otázka, zda muži a ženy užívají jazyka rozdílným způsobem (viz. příl. č. 2). Druhou oblastí je bádání nad tím, jak v jazyce referujeme o mužích a o ženách a jestli to má širší společenské dopady. (Hudáková, Táborský, 2008).

5.3 Užívání jazyka v závislosti na věku mluvčího

Každý přirozený jazyk se neustále vyvíjí – tempo vývoje je relativně nízké, takže mnoho mluvčích si změny vůbec nevšimne, a pokud ano, považuje je za chyby, které je nutné nějakým způsobem vymýtit. Při srovnání mluvy mezi generacemi můžeme hovořit o typu jazykových variet, které jsou vymezeny tentokrát generačně.

Upozorníme na jev, že každý mluvčí považuje za správnou, neutrální právě tu podobu jazyka, kterou si osvojil v dětství a užívá ji po většinu svého života (viz. příl. č. 3). Podoby mladší pak většinou považujeme za méně vhodné, naplněné zbytečnými inovacemi. Z tohoto důvodu je v jazykových společnostech cítit znatelné napětí mezi mluvčímistaršími a mladšími, aniž by k tomu ve skutečnosti byl nějaký závažný důvod – hodnotit vývoj jazyka jako zhoršování není rozhodně na místě.

Výsledky průzkumu autorů publikace ukázaly, že je třeba odlišit dvě skupiny znakování odlišné v závislosti na věku účastníků komunikace. Řeč orientovaná na dítě obsahuje specifickou slovní zásobu – v češtině např. papat, bumbat. Pro ilustraci si na fotografiích uvedeme znaky pro stejný pojem používané v komunikaci s malými dětmi v ČZJ a v komunikaci dospělých mluvčích ČZJ. (Hudáková, Táborský, 2008)

Přejdeme k jazykovému projevu dospělých mluvčích ČZJ – na rozdíl od komunikace s malými dětmi jsou rozdíly zaznamenány pouze v lexikální rovině, tyto znaky u mladších a starších uživatelů ČZJ lze rozdělit do tří skupin. První skupinu tvoří znaky, jejichž varianta používaná mladšími je brána za neutrální a varianta preferovaná staršími mluvčími jako zastaralá – např. ŠKOLA, MĚSTO, PES.

Druhou skupinu tvoří znaky, u kterých je varianta používaná staršími mluvčími považovaná za neutrální. Znak používaný mladšími mluvčími je poté vnímán jako nespisovný jazyk – jazyk mládeže, např. znak DOUFAT. Třetí skupinu (viz. příl. č. 4) tvoří znaky, u kterých existuje varianta neutrální, varianta upřednostňovaná mladšími a zároveň staršími mluvčími, např. znak POTOM. (Hudáková, Táborský, 2008)

5.4 Etnolekty

Užívání jazyka může být ovlivněno jazykem jiným. Patrné je to u osob, které užívají jazyka, aniž by byli jeho rodilými mluvčími – tato problematika se týká zejména národnostních menšin. Pro variety jazyka vzniklé tímto způsobem se používá termín etnolekt. Z oblasti češtiny uveďme romský etnolekt češtiny či dosud nepopsaný vietnamská etnolekt češtiny. Etnolektem češtiny se rozumí i čeština v podobě, v jaké ji užívají někteří čeští neslyšící.

Své etnolekty mají i znakové jazyky – může jít o vliv jiného národního znakového jazyka či o vliv jazyka mluveného. Specifickou situací neslyšících černochoů se ve Spojených státech amerických zabýval Anthony J. Aramburo (1989). (Hudáková, Táborský, 2008)

II Praktická část

6 CÍLE PRŮZKUMU

Cílem praktické části bakalářské práce je porovnat rozdíly znaků českého znakového jazyka v Čechách a na Moravě.

V této části pro nás je nejdůležitější jeden z rysů českého znakového jazyka, kterým je variantnost. Jak již víme, vedle *genderlektů* (kde si všímáme, jestli muži a ženy užívají jazyk rozdílným způsobem – např. zda je ženský projev ladnější), *etnolektů* (uživatelé daného jazyka by při užívání mohli být ovlivněni jiným jazykem), *užívání jazyka v závislosti na věku mluvčího* (generační rozdíly, odlišnost znaků mladší a starší generace uživatelů znakového jazyka) a *komunikační situace* (přizpůsobení formy komunikace situaci, v níž se nacházíme), jmenujme pro výzkumnou část nejdůležitější rys, kterým jsou *regionální odchylky* – dialekty. Příčinou této rozrůzněnosti je fakt, že se jazyky neustále vyvíjejí, což se neděje na všech místech totožným způsobem a tempem.

Klademe si za cíl porovnat vybrané znaky českého znakového jazyka na základě regionálních odchylek – dialektů.

Přehled jednotlivých úkolů a cílů:

- Vytvoření seznamu znaků určených k porovnání dle daného regionu
- Sestavení dotazníků, hledání uživatelů českého znakového jazyka a organizací
- Oslovení uživatelů českého znakového jazyka
- Záznam znaků prostřednictvím rozhovoru a již natočených DVD
- Třídění znaků dle dialektů
- Vytváření grafů a statistik

7 PŘEDPOKLADY PRŮZKUMU

Východiskem praktické části bakalářské práce je vytvoření seznamu pojmů. Tento seznam ovlivní celkový výsledek.

Jedním z předpokladů průzkumu – po přihlédnutí k jazykové variantnosti českého znakového jazyka je, že se vybrané pojmy budou lišit podle daného regionu, dále podle věku mluvčího, pohlaví, komunikační situace atd.

Předpokládám, že se na výsledné kvalitě sběru dat projeví počet aktivně se podílejících respondentů.

S tím samozřejmě souvisí i počet měst České republiky a uživatelů českého znakového jazyka, které jsem navštívila během sběru dat.

Dalším faktorem ovlivňující výsledek práce bude záznam znaků na dostupném internetovém portále www.ticho.cz a DVD s názvem Moravské varianty znaků českého znakového jazyka 1. a 2. díl.

Vliv na výsledek bakalářské práce bude mít i délka průzkumu a znalost daných pojmů (znaková zásoba jednotlivých uživatelů).

Předpokládat musíme i fakt, že zájem a ochota dotazovaných není samozřejmostí – na základě této skutečnosti je nutné přistupovat k jednotlivým organizacím a uživatelům českého znakového jazyka.

8 METODY A TECHNIKY PRŮZKUMU

8.1 Použitá metoda získávání dat, zpracování a uložení materiálu

K navázání spolupráce s jednotlivými uživateli znakového jazyka a organizacemi bylo použito elektronické pošty, internetu – internetové diskuze a osobního kontaktu. Záznam znaků proběhl pozorováním, rozhovorem, dotazníky, formou dopisování prostřednictvím elektronické pošty a následným zápisem jednotlivých pojmů.

Po skončení sběru dat následovalo jejich porovnávání – mezi jednotlivými uživateli daného regionu, mezi uživateli rozdílných regionů a porovnáním české varianty znaků s variantou moravskou získanou z dostupného DVD „Moravské varianty znaků českého znakového jazyka“.

Pro vytváření grafů a tabulek jednotlivých variant znaků byl využit program OpenOffice.org 3.3 – sešit, dále aplikace dostupná na www.docs.google.com.

8.2 Vlastní průběh sběru dat

Záznam znaků byl proveden vlastním pozorováním a rozborem nasbíraných znaků, dále za pomoci dopisování elektronickou poštou se dvěma tlumočníky českého znakového jazyka.

Každý účastník průzkumu obdržel dotazník, který byl anonymní a výsledky byly použity pouze pro zpracování praktické části bakalářské práce. Pokud byla navázána bližší spolupráce, pak respondenti obdrželi seznam pojmů, který obsahoval 64 hesel.

Získané české varianty znaků byly porovnávány dle DVD s názvem „Moravské varianty znaků českého znakového jazyka“. Pomocníkem se také stala internetová stránka www.ticho.cz a *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A – N* (Potměšil, 2005), *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O – Ž* (Potměšil, 2004).

Následovalo vyhodnocení dat, tvoření tabulek s grafy a zhodnocení předpokladů průzkumu.

8.3 Obtíže při průzkumu

Na základě daného předpokladu – že zájem a ochota dotazovaných není samozřejmostí, se bohužel nepodařilo osobně natočit záznam vybraných pojmů. K tomuto faktoru musíme vzhledem k výsledku průzkumu přihlédnout. Další obtíží bylo časové vypětí vybraných tlumočnicků českého znakového jazyka – na druhou stranu se aktivně podíleli formou elektronické pošty.

8.4 Charakteristika dotazovaných

Bylo osloveno pět členských organizací věnujících se lidem se sluchovým postižením a třináct uživatelů českého znakového jazyka. Spolupráce byla navázána prostřednictvím elektronické pošty, zasláním prosby o vyplnění dotazníku na internetových stránkách www.neslysici.cz v sekci diskuze – znakový jazyk a navázáním osobního kontaktu. Respondenti byli požádáni o navázání spolupráce – předem byli seznámeni s průběhem výzkumu.

Předpokladem bylo upřednostnit tlumočnický českého znakového jazyka, výsledek je takový, že spolupráci navázali tři tlumočníci ČZJ. Výběr respondentů byl proveden náhodně. Se dvěma tlumočnický (první z Prahy a druhý z Olomouce) byla domluvená osobní schůzka s tím, že jim byl prostřednictvím e-mailu zaslán seznam vybraných pojmů, které by se natočily na videokameru – nakonec z důvodu jejich časové vytíženosti setkání neproběhlo.

8.4.1 Informace o účastnících průzkumu

Ke spolupráci byli osloveni neslyšící, tlumočníci znakového jazyka, nedoslýchaví, studenti znakového jazyka a organizace věnující se neslyšícím v České republice. Spolupráce se navázala pomocí elektronické pošty, internetové diskuze, získaných kontaktů na dané tlumočnický a studenty ČZJ.

8.4.2 Údaje o jednotlivcích

Respondenti byli osloveni formou elektronické pošty. Z celkového počtu účastníků bylo jedenáct žen a dva muži, ve věkovém rozpětí 17-51 let. Při oslovení respondentů jsme ovšem přihlédli k tomu, aby se jednalo o uživatele znakového jazyka z různých regionů České republiky. Na výzkumné části se z celkového počtu třinácti uživatelů znakového jazyka podíleli tři tlumočníci českého znakového jazyka – jednalo se o dvě ženy a jednoho muže, jeden rodilý mluvčí v českém znakovém jazyce a devět studentů českého znakového jazyka. Tito respondenti vyplnili dotazník a bližší spolupráce poté byla navázána s pěti studentkami a dvěma tlumočnicemi českého znakového jazyka (obě ženy).

Spolupráce s respondenty z regionů České republiky:

- Respondent č. 1-2 – Hrochův Týnec, Chrudim (Pardubický kraj)
- Respondent č. 3-6 – Olomouc 2x, Prostějov, Hranice (Olomoucký kraj)
- Respondent č. 7-10 – Praha 4x (Praha a Středočeský kraj)
- Respondent č. 11 – Boršice u Blatnice (Zlínský kraj)
- Respondent č. 12 – Třinec (Moravskoslezský kraj)
- Respondent č. 13 – Hradec Králové (Královehradecký kraj)

8.4.3 Údaje o členských organizacích

Před započítáním průzkumu bylo osloveno pět členských organizací sdružující uživatele znakového jazyka. Podmínkou výběru bylo, aby se jednalo o organizace na území Čech i Moravy – nechtěli jsme organizace pouze z jedné části České republiky. Kontakty byly získány prostřednictvím internetové stránky www.ruce.cz – článek s názvem *Seznam organizací*. Dalším krokem bylo kontaktovat a požádat organizace vybrané z daného seznamu o spolupráci.

Byla odeslána žádost prostřednictvím e-mailu, ve kterém byla žádost o spolupráci, seznámení s tématem práce, odkaz na vyplnění dotazníku a nastínili jsme cíle a průběh průzkumu. Respondenti byli upozorněni, že zasláný dotazník je zcela anonymní a výsledky budou použity výhradě pro účely bakalářské práce. Pokud organizace navázala bližší spolupráci, poté jim byl zaslán seznam vybraných pojmů.

Spolupráci se podařilo navázat se třemi organizacemi:

- Česká komora tlumočnicků znakového jazyka – jednalo se o takovou formu spolupráce, že byla doporučena literatura vhodná k vypracování teoretické části a průzkumu, dále pak seznam kurzů pořádaných právě touto organizací
- Bezhran, Hradecké centrum českého znakového jazyka – získán kontakt na tlumočnicka českého znakového jazyka
- Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel (ASNEP) – zde mi byl poskytnut kontakt na tlumočnicka českého znakového jazyka

8.4.4 Údaje o uživateli internetových stránek

Zasláním prosby o spolupráci na internetových stránkách www.neslysici.cz v sekci diskuze byl navázán jeden kontakt s rodilým mluvčím českého znakového jazyka. Jeho spolupráce spočívala ve vyplnění předem připraveného dotazníku – podotýkám, že tento dotazník byl anonymní a další spolupráce navázána již nebyla.

8.4.5 Počet účastníků průzkumu

Po sloučení všech jednotlivých účastníků průzkumného vzorku (na základě regionálního rozmístění) získáme tyto údaje:

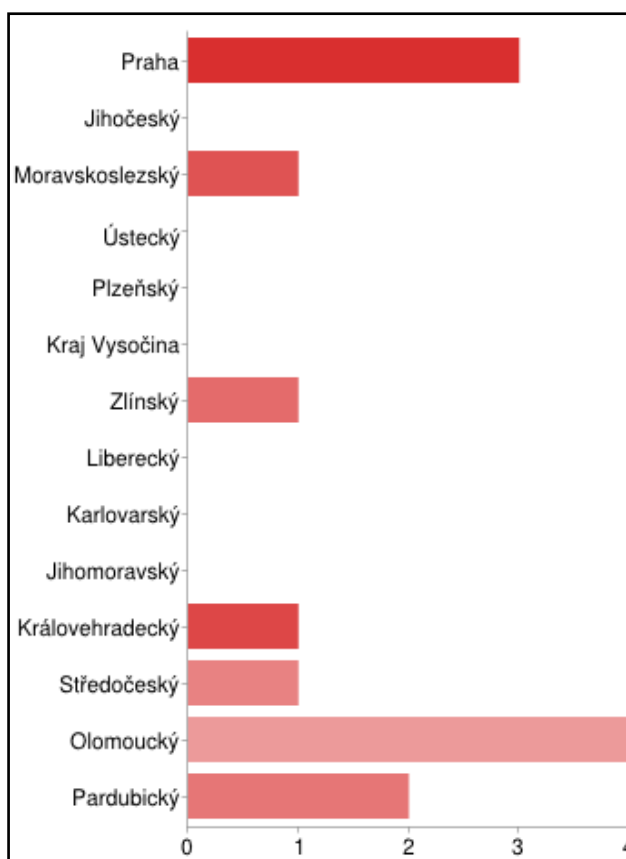
- Praha (Praha, Středočeský kraj): 4 respondenti – první je rodilý mluvčí (muž) a dále studenti ČZJ (ženy)
- Hrochův Týnec, Luže (Pardubický kraj): 2 jednotlivci – prvním je tlumočnicka českého znakového jazyka (žena) a druhým student českého znakového jazyka (žena)
- Olomouc 2x, Prostějov, Hranice (Olomoucký kraj): 4 respondenti – první je tlumočnicka českého znakového jazyka z Olomouce (muž), dále studenti českého znakového jazyka (ženy)
- Boršice u Blatnice (Zlínský kraj): student českého znakového jazyka (žena)
- Třinec (Moravskoslezský kraj): studentka českého znakového jazyka (žena)
- Hradec Králové (Královehradecký kraj): tlumočnicka ČZJ (žena)

Další znaky byly získány za pomoci dostupného DVD *Moravské varianty znaků českého znakového jazyka* vydaného Brněnským centrem českého znakového jazyka a slovníků s názvy *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A - N* (Potměšil, 2005), *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O - Ž* (Potměšil, 2004).

9 ANALÝZA VÝSLEDKŮ A JEJICH INTERPRETACE

Některé grafy, které zde uveřejníme, jsou převzaty z výpisu odpovědí námi vytvořeného dotazníku pomocí aplikace dostupné na www.dogs.google.com, z tohoto důvodu nemají všechny grafy stejnou formu, což na celkový výsledek nebude mít vliv.

9.1 Zastoupení respondentů podle regionů

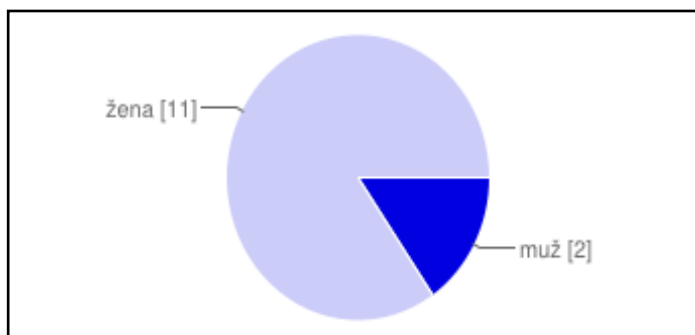
Graf č. 1 – Zastoupení respondentů podle regionů

Z daného grafu vyplývá, že největší zastoupení respondentů bylo poskytnuto z Prahy (kterou slučuji společně se Středočeským krajem), Olomouckého a Pardubického kraje. Mezi kraje, které se na průzkumu nepodíleli, si jmenujme např. Jihočeský, Liberecký a Karlovarský kraj.

Jmenujme si také zastoupení jednotlivých měst – Boršice u Blatnice, Chrudim, Hranice, Hrochův Týnec, Olomouc, Praha, Prostějov, Třinec.

9.2 Zastoupení respondentů podle pohlaví

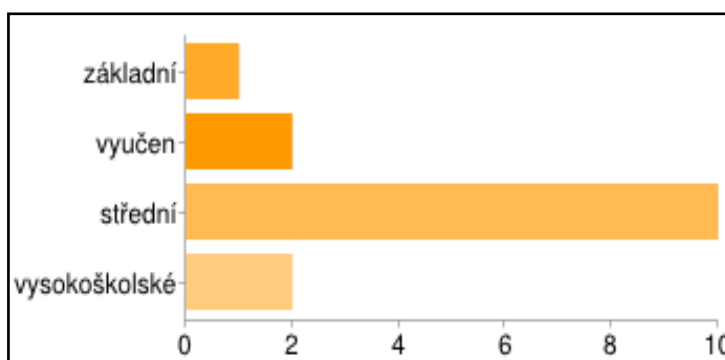
Na průzkumu se podílelo celkem třináct uživatelů znakového jazyka – z toho jedenáct žen a dva muži.

Graf č. 2 – Zastoupení respondentů podle pohlaví

9.3 Zastoupení respondentů podle vzdělání

Výzkumné složky se zúčastnilo deset uživatelů středoškolského vzdělání, dva uživatelé vysokoškolského vzdělání, dva uživatelé vyučení v oboru a jeden uživatel českého znakového jazyka se základním vzděláním.

Graf č. 3 – Zastoupení respondentů podle vzdělání

9.4 Tabulka pojmů zadaných v dotazníku

Na základě této tabulky zjistíme, kolik uživatelů českého znakového jazyka zná určitý počet variant (možnosti znakování) daného pojmu. V posledním sloupci se nám ukáže počet zjištěných variant.

Tabulka č. 1 – Pojmy v dotazníku

	1 varianta	2 varianty	3 varianty	4 varianty	Zjištěno variant
babička	13	3			2
čepice	13	2		1	4
košile	13	2	1		3
pamatovat	10				1
pes	13	3			2
poděkovat	11	3			2
středa	12	2	1		3
světlo	8	2			2
sýr	9	3	2		3
týden	10	2			2

9.5 Tabulka variant pojmů zaslaných e-mailem

Tohoto průzkumu se zúčastnili tři jednotlivci – 2 tlumočníci českého znakového jazyka a pět studentek ČZJ. Dále nám posloužilo DVD *Moravské varianty znaků českého znakového jazyka, Všeobecný slovník českého znakového jazyka A – N* (Potměšil, 2005) a *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O – Ž* (Potměšil, 2004), přičemž tabulka udává počet zjištěných variant a na jakém území byla zjištěna.

Tabulka č. 2 – Tabulka variant

	Počet variant	Varianty dle místa
babička	2	Praha, Brno
bílý	2	2x moravská varianta → 1 shoda s Prahou
bratr	3	Praha, 2x moravská varianta
březen	3	Praha, 2x moravská varianta
cesta	2	Praha, moravská varianta
cukr	3	2x Praha, moravská varianta
čaj	2	Praha, moravská varianta
čas	4	2x Praha, 2x moravská varianta
černý	3	Praha, 2x moravská varianta
červen	2	2x Praha → 1 shoda s moravskou variantou
červenec	4	2x Praha, 2x moravská varianta
člověk	2	Praha, moravská varianta
čokoláda	2	Praha, moravská varianta
divadlo	2	2x moravská varianta → 1 shoda s Prahou
duben	3	Praha, 2x moravská varianta
dědeček	1	Praha
dřevo	2	Praha, moravská varianta

fialový	1	moravská varianta
houba (rostlina)	1	shoda Praha a moravská varianta
jaro	4	moravská varianta
káva	2	Praha, Olomouc
kino	2	2x moravská varianta → 1 shoda s Prahou
koláč	1	moravská varianta
koupit	2	Praha, moravská varianta
květen	3	Praha, 2x moravská varianta
krásný	1	moravská varianta
lednice	2	Praha, moravská varianta
lidé	2	Praha, moravská varianta
limonáda	3	Praha, Plzeň, moravská varianta
maso	2	Praha, moravská varianta
město	5	2x Praha, 3x moravská varianta
mladý	2	Praha, moravská varianta
modrý	1	Praha
mýt	5	mýt – nádobí (2 varianty), vlasy, obličej, okna
noha	2	moravská varianta
papuče	2	moravská varianta
párek	3	Praha, 2x moravská varianta
pes	3	Praha, Brno, Olomouc
počasí	3	2x Praha, moravská varianta
polévka	3	Praha, Brno, Olomouc
pomeranč	3	Praha, Brno, moravská varianta
prase	1	moravská varianta
práce	3	Praha, Brno, Olomouc

prosinec	5	Praha, Brno, Olomouc, 2x moravská varianta
rodiče	3	Brno, Olomouc, Plzeň a Praha shoda
rýže	2	Praha, moravská varianta
říjen	2	2x moravská varianta → 1 shoda s Prahou
salám	2	Praha, moravská varianta
sestra	2	Praha, moravská varianta
slunce	2	Praha, Brno
strom	3	Praha, Olomouc, moravská varianta
strýc	3	Praha, Brno, Olomouc
světlo	3	Praha, Brno, Olomouc
šedý	1	moravská varianta
škola	1	Praha, celé území ČR
táta	2	Praha, Brno
tisíc	3	Praha, Plzeň, Olomouc
večer	3	Praha, Brno, Olomouc
vejce	2	Praha, Olomouc
zahrada	1	Praha, celé území ČR
září	2	moravská varianta
zelený	3	Praha, 2x moravská varianta → 1 shoda s Plzní
zvon	4	Praha, Brno, 2x Olomouc
žena	2	Brno, Olomouc

9.5.1 Ustupující znaky pro území Moravy

Jmenujme si ustupující znaky vztahující se na celé území Moravy:

- bílý
- čas
- černý
- divadlo
- kino
- muž
- práce
- škola
- táta
- večer
- venku
- žena

Dále byly zjištěny ustupující znaky pro Brněnsko a Zlínsko – jedná se o dny v týdnu a pojem „starý“.

Pro každý ustupující i nový znak byla zaznamenána jedna varianta.

9.5.2 Rozdílné znaky mezi Brněnskem a Zlínskem

Průzkumem byly zjištěny rozdílné znaky na území Moravy – jedná se o rozdíly mezi Brněnskem a Zlínskem:

- dřevo
- houba
- lidé
- pomeranč
- strom
- zahrada

U každého znaku byla zjištěna jedna varianta.

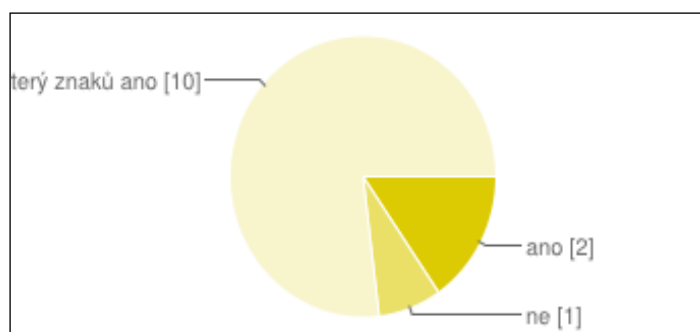
9.5.3 Uměle tvořené znaky ze školy pro neslyšící ve Valašském Meziříčí

Do této části řadíme uměle vytvořené číslovky speciálně pro školu neslyšících ve Valašském Meziříčí – tyto znaky jsou ovšem pomalu na ústupu.

Jedná se o číslovky:

- 10
- 20
- 30
- 40
- 50
- 60
- 70
- 80
- 90
- 28
- 44
- 56
- 92
- 130

9.5.4 Orientace se v problematice dialektů

Graf č. 4 – Orientace se v problematice dialektů

V následujícím grafu zjistíme, zda se daní respondenti orientují v problematice nářečních dialektů Neslyšících.

Z uvedených údajů vyplývá, že z celkového počtu třinácti respondentů se dva vyznají v této problematice, jeden ne a deset z nich zná u některých variant více možností.

„Ano“ odpověděli – dva tlumočníci českého znakového jazyka

„Ne“ odpověděl – student českého znakového jazyka

„U některých znaků ano“ odpověděli – osm studentů českého znakového jazyka, rodilý mluvčí a tlumočnick ČZJ

9.5.5 Vzdělávání se respondentů, návštěva kurzů ČZJ

Chtěli jsme zjistit také to, zda se respondenti nějakým způsobem dále vzdělávají ve znakovém jazyce.

Bylo zjištěno:

- kurz znakového jazyka v Oblastní unii neslyšících Olomouc
- Pevnost, České centrum znakového jazyka Praha – komunikace s neslyšícími lektory
- kurzy pořádané Hradeckým centrem českého znakového jazyka Bezhran

9.6 Počet variant

Z dané tabulky č. 2 – po srovnání výskytu četností variant 64 zkoumaných pojmů jsme zjistili:

- jedna varianta – 10 pojmů
- dvě varianty – 27 pojmů
- tři varianty – 20 pojmů
- čtyři varianty – 4 pojmy
- pět variant – 3 pojmy

9.6.1 Pojmy s největším počtem variant

Největší počet variant jsme zjistili u třech hesel:

- prosinec – jedna varianta pro Prahu, Brno, Olomouc a dvě moravské varianty
- mýt – dvě varianty „mýt nádobí“, jedna varianta pro „mýt okna“, „mýt vlasy“ a „mýt okna“
- město – dvě varianty pro Prahu a tři moravské varianty daného pojmu

9.6.2 Pojmy s nejmenším počtem variant

Nejméně variant bylo zaznamenáno pro deset pojmů:

- dědeček – jedna varianta shodná pro Prahu a Brno
- fialový – jedna moravská varianta
- houba (rostlina) – jedna shodná moravská varianta s Prahou
- koláč – zjištěna jedna moravská varianta
- krásný – jedna moravská varianta
- modrý – jedna varianta pro Prahu
- prase – jedna moravská varianta
- šedý – zjištěna jedna moravská varianta
- škola – zjištěna jedna varianta pro Prahu (tento znak by měl být platný po celém území České republiky)
- zahrada – jedna varianta pro Prahu a měla by být platná po celém území České republiky)

9.7 Zhodnocení předpokladů průzkumu

Byl potvrzen předpoklad, že jednotlivé znaky se budou lišit podle regionu, věku mluvčího, pohlaví i komunikační situace. Hlavním cílem této práce bylo zjistit a zaznamenat počet variant – nářečních dialektů Neslyšících, a proto jsou zde zaznamenány pouze tyto výsledky. Rozdíly ve znakování např. mužů a žen jsme mohli také vypořádat. Dále bychom mohly znaky rozčlenit i podle znakování starší a mladší generace účastníků průzkumu – některé znaky jsou zde zaznamenány jako „ustupující znaky“, ovšem pouze pro území Moravy.

Výsledek určitě ovlivnilo i zastoupení respondentů z Čech a Moravy. Z Čech se na výzkumu podílelo sedm respondentů a z Moravy šest. Velkým pomocníkem nám bylo DVD s názvem *Moravské varianty znaků českého znakového jazyka*, *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A – N* (Potměšil, 2005) a *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O – Ž* (Potměšil, 2004).

Na celkovém výsledku bakalářské práce měla význam i individuální znalost znaků českého znakového jazyka jednotlivých respondentů. Někteří účastníci neznali všechny znaky, jiní zase věděli o více variantách daného pojmu a třetím případem bylo, daný znak znali, ale nevěděli o jakou variantu se jedná.

Posledním vliv na průzkum měl čas – délka trvání. Tento výzkum si žádá soustavnou a několikaletou práci.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo porovnat znaky české a moravské znaky – nářeční dialekty Neslyšících. Ke sběru dat bylo využito rozhovoru, pozorování a dotazníků. Jako nejlepší metodu hodnotím vlastní pozorování, byť se jednalo o rozbor dostupných záznamů znaků českého znakového jazyka.

Celkem bylo vytvořeno 64 hesel na základě vlastního výběru a doporučení, následně byly seřazeny do tabulky – vidíme v tabulce č. 2. Dotazník, který byl součástí e-mailu při oslovení zájmových organizací neslyšících a jednotlivců obsahoval deset pojmů – k nahlédnutí v tabulce č. 1 Pojmy v dotazníku.

Následovalo oslovení organizací neslyšících a jednotlivých uživatelů českého znakového jazyka – dalším krokem bylo pozorování a rozbor shromážděných dat, nakonec došlo k vyhodnocení všech získaných dat – třídění variant dle daného území České republiky, které jsme uspořádali do grafů a tabulek.

Největší získaný počet variant byl pět, nejmenší jedna varianta – s tím, že bychom nezískali ani jedinou varianty jsme se nesetkali.

Navázaná spolupráce s účastníky průzkumu byla milá a příjemná. Respondenti, kteří se aktivně podíleli na průzkumu, byli zodpovědní a spolupracovali dobrovolně. Všem dotazovaným patří velký dík.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

HOMOLÁČ, J. *Komunikace neslyšících – sociolingvistika (antologie textů)*. 161 s. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. ISBN 80-85899-40-X.

HUDÁKOVÁ, A., TÁBORSKÝ, J. *Sociolingvistické kapitoly pro tlumočnický pro neslyšící*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 93 s. ISBN 978-80-87218-17-4.

HRUBÝ, J. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšících a nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha: Federace rodičů a přátel sluchově postižených, 1997. 217 s. ISBN 80-7216-006-0

KOMÁRKOVÁ, B. Je znakový jazyk mezinárodní? In KOHUTOVÁ, J. a kol. *Jazyk Neslyšících. Co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2005. 97 s. Interní materiál (výzkumný záměr 0021620825)

KOSINOVÁ, B. *Neslyšící jako jazyková a kulturní menšina- kultura neslyšících*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 61 s. ISBN 978-80-87153-94-9.

KRAHULCOVÁ, B. *Dyslalie - Patlavost*. 1. vyd. Praha: Beakra, 2007. 187 s. ISBN 978-80-903863-0-3

KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 303 s. ISBN 80-246-0329-2

KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3

KŘEŠŤANOVÁ, L. Neslyšící s malým, nebo velkým N? *Gong*, 2002, roč. XXXI, č. 4, s. 97. ISSN 0323-0732.

LUDÍKOVÁ, L. *Speciální pedagogika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002.

MACUROVÁ, A. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 93 s. ISBN 987-80-87218-00-6.

MICHALÍK a kol., *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. 512 s. ISBN 978-80-7367-859-3.

POTMĚŠIL, M. a kol. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka A-N*. Praha: Fortuna, 2005. 496 s. ISBN 80-7168-800-2.

POTMĚŠIL, M. a kol. *Všeobecný slovník českého znakového jazyka O-Ž*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 2004. 552 s. ISBN 80-7168-917-3.

SLÁNSKÁ BÍMOVÁ, P., OKROUHLÍKOVÁ, L. *Rysy přirozených jazyků. Český znakový jazyk jako přirozený jazyk. Lexikografie. Slovníky českého znakového jazyka*. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. 215 s. ISBN 978-80-87153-91-8.

SOURALOVÁ, E., LANGER, J. *Surdopedie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1084-2

ČASOPISY

MACUROVÁ, A. *Poznáváme český znakový jazyk (Úvodní poznámky)*. Speciální pedagogika 11, 2001, č. 2., s. 69-75. ISSN 1211-2720

CD – ROM

NOVÁKOVÁ, R. *Kultura neslyšících*. [DVD]. 1.vyd. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka, 2008. ISBN 978-80-87153-08-6.

KULDA, M. a kol. *Moravské varianty znaků českého znakového jazyka*. 1. díl [DVD]. Brno: Trojrozměr, Brněnské centrum českého znakového jazyka, 2009.

KULDA, M. a kol. *Moravské varianty znaků českého znakového jazyka*. 2. díl [DVD]. Brno: Trojrozměr, Brněnské centrum českého znakového jazyka, 2009.

INTERNETOVÉ ODKAZY

Zákon č. 384/2008 o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob [online: 5.3.2012] . Dostupné na <<http://www.cun.cz/index.php?clanek=41>>

Národní plán vytváření rovných příležitostí pro osoby se zdravotním postižením. [online: 6.3.2012]. Dostupné na <<http://www.vlada.cz/scripts/file.php?id=75865> >

Historie Českého znakového jazyka [online: 8.3.2012]. Dostupné na <<http://ruce.cz/clanky/95-historie-ceskeho-znakoveho-jazyka>>

Seznam organizací [online: 28.3.2012]. Dostupné na <<http://ruce.cz/clanky/94-seznam-organizaci>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příl. č. 1: Leden

Příl. č. 2: PSÁT

Příl. č. 3: PES

Příl. č. 4: POTOM

Příl. č. 1 - LEDEN, Praha x Brno (zdroj: Hudáková, Táborský, 2008)

Příl. č. 2 – PSÁT, muži X ženy (zdroj: Hudáková, Táborský, 2008)

Příl. č. 3 – PES, znak používaný mladšími lidmi a neutrální x znak používaný staršími lidmi (zdroj: Hudáková, Táborský, 2008)

Příl. č. 4 – POTOM, znak používaný mladšími lidmi x znak neutrální x znak používaný staršími lidmi (zdroj: Hudáková, Táborský, 2008)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Petra Baťová
Ústav nebo katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Pavel Kučera
Rok obhajoby:	2012
Název práce:	České a moravské znaky – nářeční dialekt Neslyšících
Název práce v angličtině:	Czech and Moravian signs– a Regional Dialect of the Deaf
Anotace práce:	Tato práce pojednává o nářečních dialektech Neslyšících. Jedná se o porovnání variant znaků daných pojmů hlavně na základě regionálních odchylek. Cílem je zjistit a zaznamenat počet variant každého hesla zasláno respondentům.
Klíčová slova:	české a moravské znaky, nářeční dialekt Neslyšících, znakový jazyk, sociolingvistika
Anotace práce v angličtině:	The present work deals with regional dialects of the deaf. It is a comparison of signs' variations of the given terms on the basis of regional differences. The aim is to determine and record the number of each entry that was sent to respondents.
Klíčová slova v angličtině:	Czech and Moravian signs, a Regional Dialect of the Deaf, sign language, sociolinguistics
Počet příloh v práci:	Příl. č. 1 – Leden, Praha x Brno Příl. č. 2 – Psát, muži x ženy Příl. č. 3 – PES, znak používaný mladšími lidmi a

	neutrální x znak používaný staršími lidmi Příl. č. 4 - POTOM, znak používaný mladšími lidmi x znak neutrální x znak používaný staršími lidmi
Rozsah práce:	47 stran
Jazyk práce:	Český jazyk